

Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kyselyn tuloksia

Esteettömyys ja saavutettavuus

Esteettömyys- ja saavutettavuus-työryhmä:

Ylva Krokfors (pj)	Invalidiliitto ry
Kaisa Alanne	Kuurojen liitto ry
Ari Kurppa	Invalidiliitto ry
Ville Lamminen	Näkövammaisten liitto ry
Katja Metsävainio	Reumaliitto ry
Pia Mölsä	Kehitysvammaisten tukiliitto ry
Noora Piipponen	Invalidiliitto ry
Tomi Rastivo	CP- liitto ry
Outi Ronkainen	Muistiliitto ry
Tanja Tauria	Kehitysvammaisten tukiliitto ry
Maria Vinberg	Aivoliitto ry
Sami Virtanen	Kuuloliitto ry

Sisällys

Esteettömyys ja saavutettavuus	3
Määrittelyä	3
Fyysinen esteettömyys	3
Rakennetun ympäristön esteettömyys	5
Sosiaalinen esteettömyys	12
Saavutettavuus	16
Suositukset	24
Lähteet	25

ESTEETTÖMYYS JA SAAVUTETTAVUUS

1 Määrittelyä

Esteettömyys on käsitteenä laaja. Se ei tarkoita pelkästään rakennetun ympäristön esteettömyyttä. Fyysisen esteettömyyden lisäksi esteettömyys voi olla esimerkiksi sosiaalista, taloudellista tai tiedonsaannin esteettömyyttä. Rakennetun ympäristön esteettömyys puolestaan voi ilmetä monella tavalla. Se voi olla liikkumis-, näkemis- tai kuulemisympäristön esteettömyyttä. (<https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/liikkumisen-tuen-palvelut/esteettomyys>)

Esteettömyydessä on kyse ihmisten moninaisuuden huomioonottamisesta rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Se merkitsee palvelujen saavutettavuutta, välineiden käytettävyyttä, tiedon ymmärrettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon.

Esteettömyys mahdollistaa ihmisten asumisen kotonaan ja sujuvan osallistumisen muun muassa työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun. Se merkitsee myös muun muassa palvelujen saavutettavuutta, välineiden käytettävyyttä, tiedon ymmärrettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Esteettömyys on yhdenvertaisuutta ja osa kestävästä kehitystä.

Esteettömyydessä ei ole kyse vain liikkumisen esteettömyydestä. Siinä otetaan huomioon myös esimerkiksi näkemiseen, kuulemiseen, kommunikaatioon ja sähköiseen viestintään liittyvät asiat.

Esteettömyys merkitsee turvallisuutta ja laatua. Se kertoo ajattelutavasta, oikeista asenteista ja erilaisuuden huomioon ottamisesta. Esteetön ympäristö ei erottele ihmisiä heidän toimintakykynsä perusteella. Esteettömyydessä on yksinkertaisesti kyse ihmisten moninaisuuden huomioonottamisesta rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa.

<https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/liikkumisen-tuen-palvelut/esteettomyys>

Esteettömyys on laaja käsite, joka ymmärretään kaikille ihmisille sopivina tiloina, ympäristöinä, palveluiden tai tavaroiden helppokäyttöisyytenä sekä oikea-aikaisena ja helposti ymmärrettävänä tiedonsaantina. Esteettömyys mahdollistaa ihmisen kotona asumisen, liikkumisen eri toimintaympäristössä, kuten koulussa tai työpaikalla sekä oikeuden itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisöissä. Esteettömyys on ihmisoikeus ja vammaisten henkilöiden kohdalla saa velvoittavuutensa YK:n vammaissopimuksesta. <https://www.aspa.fi/en/node/731>

2 Fyysinen esteettömyys

Fyysinen esteettömyys on mm. liikkumisen esteiden poistamista sekä aistivammat huomioivaa hyvää auditiivista ja visuaalista työympäristöä. Fyysiseen esteettömyyteen kuuluvat myös työtilan ja työvälineiden materiaalit tai huoneilman hajuttomuus.

Fyysiseen esteettömyyteen liittyy myös työssä käytettävien laitteiden ja välineiden sekä tiedon saavutettavuutta. <https://www.vates.fi/tietopaketti/tyoelaman-esteettomyys/fyysinen-esteettomyys.html>

Fyysinen esteettömyys takaa kaikille mahdollisuuden olla mukana yhdessä toisten kanssa erilaisissa toimintaympäristöissä.

Esteettömyys mahdollistaa:

- henkilökohtaisten apuvälineiden käyttämisen (esimerkiksi opaskoira, pyörätuoli, kuulolaite).
- ympäristön ja toimintatapojen erilaisten ominaisuuksien hyödyntämisen (esimerkiksi induktiosilmukka, valaistus, hissi).
- toisen ihmisen avun käyttämisen (esimerkiksi avustaja, tulkki, opas). <https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/mukana-2/esteettomyys--fyysinen-esteettomyys/>

Esteetön ympäristö soveltuu kaikille. Se ei pelkästään mahdollista vammaisten ihmisten liikkumista, vaan palvelee yhtä lailla ikäihmisiä, lapsiperheitä rattaineen kuin esimerkiksi jalkansa murtaneen ihmistenkin liikkumista sauvoineen. Yleisesti Suomessa ollaan hyvällä matkalla kohti esteettömyyttä uudisrakentamisen osalta, mutta vanhemmassa rakennuskannassa on vielä paljon työtä. Hyvä suunnittelu onkin uudessa- sekä korjausrakentamisessa esteettömyyden onnistumisen lähtökohta. Usein vedotaan edelleen siihen, että esteettömien rakennusten ja kulkuväylien rakentaminen tulee kalliimmaksi, mutta kun eri näkökohdat osataan ottaa huomioon jo suunnitteluvaiheessa, ei lisäkustannuksia synny tai ne pysyvät kohtuullisina. Pitkällä aikavälillä myös välillisiä säästöjä syntyy, koska jo valmiiksi esteettömäksi suunniteltu ympäristö on turvallinen, se palvelee kaikkia eikä muutostarpeita tai erityistoimia tarvita myöhemminkään.

Fyysisen esteettömyyden käsitteen ihmiset ymmärtävät jo aika hyvin; että se tarkoittaa portaiden sijaan hissiä tai jalkakäytävän reunaan luiskaa. Mutta harva kuitenkaan tietää, kuinka kalteva luiska maksimissaan saisi olla tai kuinka suuri pyörähdyssäde hississä täytyisi olla. Kaikkien ei toki tarvitsekaan astekulmia tietää ja korkeuseroja mitailla. Suomesta löytyy jo esteettömään ympäristöön perehtyneitä asiantuntijoita, kuten arkkitehtejä, vammaisasiamiehiä ja esteettömyysasiamiehiä sekä esimerkiksi kunnallisten vammaisneuvostojen esteettömyystyöryhmiä.

2.1 Esteettömyyteen liittyvää lainsäädäntöä

Suomessa YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ratifioitiin varsin myöhään, vasta vuonna 2016. Sopimuksen mukaan esteetön ympäristö on ihmisoikeus. Sopimuksen artikla 9, Esteettömyys ja saavutettavuus, määrittelee esteettömyyden edellytyksenä vammaisen henkilön itsenäiseen elämään ja osallisuuteen sekä edellyttää yhdenvertaista pääsyä fyysiseen ympäristöön, kuten rakennuksiin ja ulkoalueisiin.

YK:n vammaisten ihmisoikeussopimuksessa esteettömyyden nostaminen omaksi artiklaksi antaa uutta sisältöä monille vakiintuneille ihmisoikeuksille, kuten liikkumisvapaudelle, yhdenvertaisuudelle sekä oikeudelle vapauteen ja turvallisuuteen.

Jo perustuslaki määrää, että kaikkia ihmisiä on kohdeltava samalla tavoin, eikä ihmisiä saa asettaa eriarvoiseen asemaan esimerkiksi vamman tai terveydentilan vuoksi ilman asianmukaista perustetta. Myös vuonna 2015 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki turvaa vammaisten ihmisten asemaa. Lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi syrjintää on muun muassa kohtuullisten mukautusten epääminen. Kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan yksittäistapauksissa tehtäviä toimenpiteitä vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Lain mukaan viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa esimerkiksi hoitaa asioitaan, käyttää palveluita sekä tehdä töitä ja opiskella.

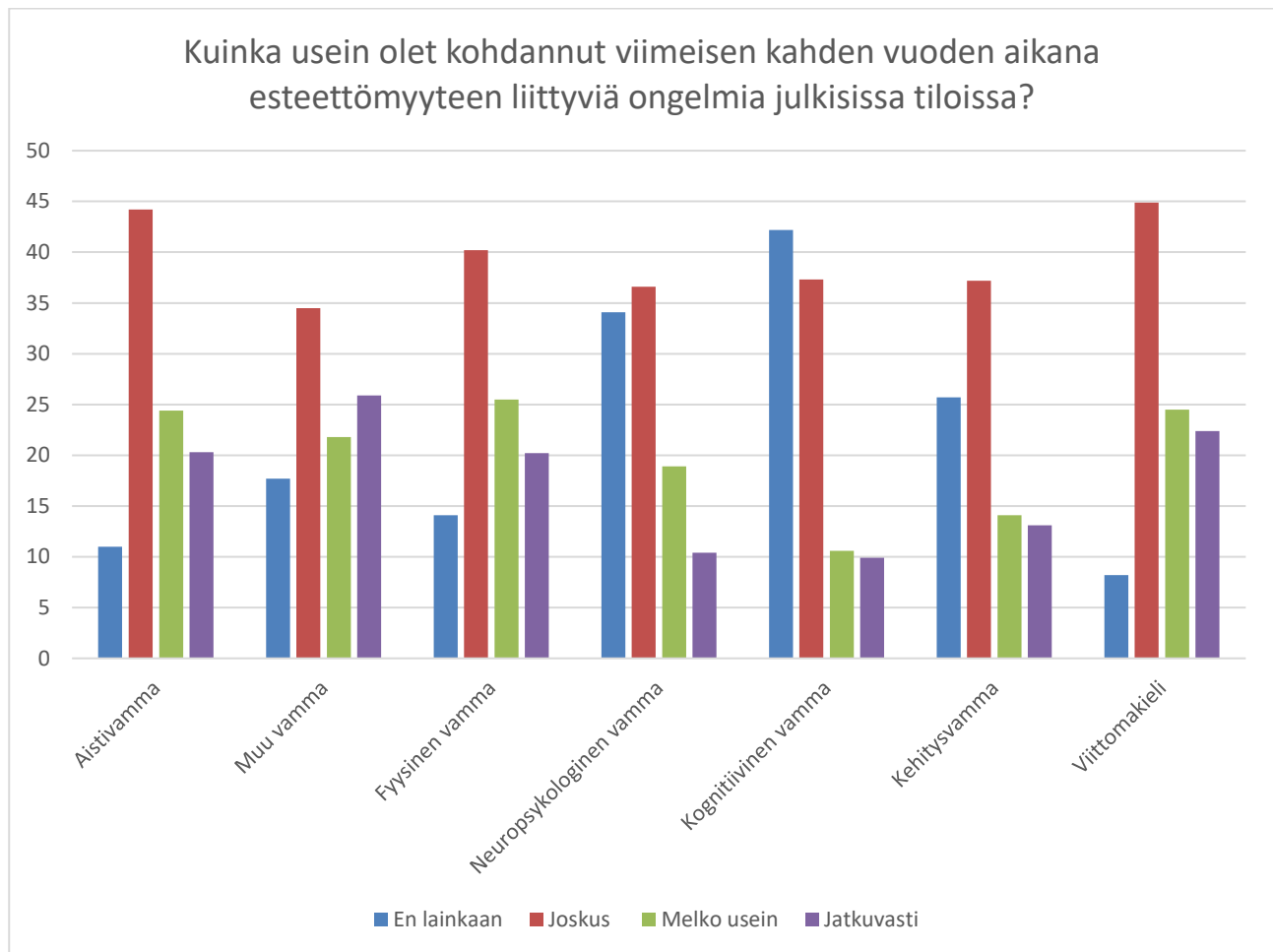
3 Rakennetun ympäristön esteettömyys

Rakennetun ympäristön suunnittelussa tulee ensisijaisesti pyrkiä kaikille sopiviin, esteettömiin ratkaisuihin. Rakennuksen käyttötarkoituksesta ja toimijasta riippuen määräysten mukainen vähimmäistaso ei välttämättä riitä, vaan tilannetta tulee tulkita yhdenvertaisuuslain kautta ja selvittää, mitä tilojen esteettömyydeltä vaaditaan, jotta ihmisten yhdenvertaisuus tilojen ja palvelujen käytössä toteutuu.

3.1 Julkiset sisätilat

Julkisten tilojen osalta ylivoimaisesti suurin osa kyselyyn vastanneista oli kommentoinut rakennusten sisäänkäyntien esteellisyyttä liikkumis- ja toimimisesteisten kannalta. Sisäänkäyntien tasoerot, puuttuvat, jyrkät tai muuten epäasialliset luiskaratkaisut sekä raskaat tai muuten hankalasti avattavat ovet olivat saaneet selvästi eniten mainintoja. Myös rakennuksissa olevat tasoerot, portaat, luiskat ja hissit olivat saaneet useita mainintoja. Erityisesti sähköpyörätuolin käyttäjät kokivat usein esteitä julkisissa tiloissa liikkuessaan. Esimerkiksi hissien mitoitus koettiin usein riittämättömäksi. Erityisesti kohteissa, joissa liikkuu paljon ihmisiä, kuten kauppakeskuksissa, joissa ihmisten lisäksi hisseissä kulkee ostoskärryjä ym. tavaraa, jää hissien mitoitus ja kapasiteetti usein puutteelliseksi.

Taulukko 1.

3.2 Esteettömät wc-tilat

Esteettömien wc-tilojen puute tai niiden puutteellinen mitoitus/varustus saivat myös monia mainintoja kyselyssä. Vastaajat olivat kokeneet wc-tilojen osalta hankalaksi myös yleisen käytännön, jossa esteettömät wc-tilat ovat lukittuja ja avaimen/avauksen joutuu hakemaan jostain kauempaa. Kyselyssä mainittiin myös muita esteettömyyttä heikentäviä käytäntöjä, kuten pitkät ja hankalat esteettömät kiertoreitit esimerkiksi tavarahissien kautta ja tavaroiden säilyttäminen esteettömillä kulkureiteillä. Julkisten tilojen kalustuksessa tulisi myös huomioida paremmin liikkumisen apuvälineitä käyttävät asiakkaat. Vastauksissa nousi esiin mm. kaupat, joiden hyllyt ovat niin lähekkäin, ettei niiden väliin pääse pyörätuolilla tai sovituskopit, joita ei ole mahdollista käyttää apuvälineen kanssa. Painikkeet, summerit ym. sijoitetaan usein niin ylös että niihin on hankala ulottua istumakorkeudelta. Yritysten ja muiden palvelujen verkkosivuilla oleviin esteettömyystietoihin ei voi aina luottaa. Usein esteettömyystiedot tosin puuttuvat verkkosivuilta kokonaan.

3.3 Aistiesteettömyys

Aistiesteettömyyden osalta hankalasti hahmotettavat lasirakenteet ja kontrastien puute tiloissa saivat monia mainintoja. Myös puuttuvat tai puutteelliset opasteet koettiin monessa vastauksessa yhtenä suurena esteettömyyttä heikentävänä tekijänä. Heikko tai puuttuva valaistus vaikeutti myös monen vastaajan asiointia julkisissa rakennuksissa. Tilojen kuunteluolosuhteen koettiin monessa vastauksessa haastaviksi. Tilojen meluisuus ja jatkuva taustamelu vaikeuttivat vastaajien kuulemista ja kommunikointia. Rakennusten sisäilmaongelmat ja hajusteiden käyttö julkisissa tiloissa rajasivat monen vastaajan osallistumismahdollisuuksia. Myös sähkölle herkistyneet kokivat julkisissa tiloissa liikkumisen ja asioimisen usein haasteelliseksi.

- *”Viikottain eteen tulee paikkoja, joihin en pääse pyörätuolilla, koska sisäänkäynnissä on portaat. Tällaista asiaa ei huomaa, ennen kuin itse joutuu pyörätuoliin. Yht’äkkiä portaita on kaikkialla ja myös julkisissa tiloissa (varsinkin ravintolat). Esimerkiksi psykiatrian poliklinikka on meillä hissittömän talon 2. kerroksessa. Minua varten varataan sitten aina 1. kerroksen konferenssihuoneesta tilat, mutta miten pääsisin käymään polilla, jos tulisi äkillinen tarve?”*
- *”Arkkitehdin sana esteettisyydestä on tärkeämpi kuin esteettömyys. Esimerkiksi Turun uuden kirjaston sisärappusiin ei voi laittaa reunanauhoja, jotta näkisi missä askelma loppuu.”*
- *”Julkisten tilojen esteettömyydestä ei voi koskaan olla varma, vaan aina pitää selvittää etukäteen.”*
- *Julkisten tilojen kuten kirjastojen ja terveysasemien tiloissa ei ole saavutettavia opasteita ja esimerkiksi terveydenhuollossa asiointia ohjataan vuoronumeroilla, joiden itsenäinen käyttäminen edellyttää näkökykyä.”*

3.4 Julkiset ulkotilat

Ulkotilojen osalta kyselyyn vastanneet kommentoivat merkittävän paljon talvikunnossapidon laatua. Erityisesti oltiin tyytymättömiä lumen aurauksen yhteydessä muodostuviin lumivalleihin, jotka vaikeuttavat pyöräillisten apuvälineiden käyttäjien kulkua jalkakäytävillä sekä suojateiden ja julkisenliikenteen pysäkkien yhteydessä. Näiden lisäksi esteettömille autopaikoille kasattu lumi sai lukuisia mainintoja. Tyytymättömyyttä vastaajissa herätti myös puutteellinen hiekoitus, sekä siitä johtuva liukkaus piha-alueilla ja kulkuväylillä. Ongelmaksi koettiin myös keväällä kulkuväylille kertynyt hiekoitushiekka sekä yleinen piha- ja puistoalueiden hoitamattomuus. Jalkakäytävien korkeat reunat, portaat, liian jyrkät luiskat sekä hissin ja luiskan puuttuminen olivat myös yleisiä huolenaiheita. Lisäksi esteettömien autopaikkojen osalta kommentoitiin eniten niiden puutumista, kaukaista sijaintia sisäänkäyntiin nähden sekä puutteellista merkintätapaa.

3.5 Opasteet

Opastuksen osalta kritiikkiä saivat osakseen erityisesti suojatiet ja niiden ääniopasteet. Vastaajat kertoivat ongelmallisiksi ääniopastuksen puuttumisen liikennevaloista, sekä koko liikennevalojen, ja näin ollen myös ääniopastuksen puuttumisen. Ääniopastus helpottaa merkittävästi näkövammaisten turvallista kadunylitystä. Lisäksi esteettömien kulkureittien opastuksen puute koettiin ongelmalliseksi. Opastuksen puutteesta johtuen liikkumis- ja toimimisesteinen henkilö joutuu kulkemaan määränpäähensä kiertotietä.

3.6 Katualueet

Katualueilla ongelmia vastaajien mukaan tuottavat esteettömyyden näkökulmasta myös väliaikaiset kulkureitit tie- ja katutöiden yhteydessä. Vastauksissa mainittiin esimerkkeinä sekava aitaus ja muun paikanpäällä tapahtuvan opastuksen puuttuminen, joiden vuoksi muun muassa törmääminen ja putoaminen huolettivat. Myös kulkuväyliä pinta, ja niissä käytetyt pintamateriaalit saivat jonkin verran vastaajilta kommentteja. Kritiikkiä keräsivät erityisesti mukulakivet, ja niiden kaltaiset päällystemateriaalit sekä ylipäättään kulkuväyliä epätasaisuudet. Epätasainen kulkuväylä hankaloittaa pyörällisellä apuvälineellä kulkua ja voi aiheuttaa kaatumisen. Osa vastaajista toivoi ulkotiloihin lisää levähdyspaikkoja ja riittävän korkeita istuimia.

- *"Liikkuminen on lähes mahdotonta talvella huonon aurauksen takia."*
- *"Kadun reunat liittymäkohdissa liiat korkeat, kehoni ei kestä sitä keinutusta, olin sitten taksissa tai pyörätuolilla. Siltojen päät, hidasteet teillä. Kaikkia tekstejä joutuu toinen henkilö minulle selventää ja lukea (lukuesteinen) aivovamman takia."*
- *"Usein esteetön reitti on lukossa, monimutkainen ja vaikea."*

3.7 Työpaikat ja oppilaitokset

Kyselyn vastausten perusteella sekä työpaikoilla, että oppilaitoksissa koettiin haasteita esteettömyyden suhteen. Työpaikoilla kommentteja annettiin erityisesti hissien huonosta saavutettavuudesta ja pienestä koosta, mutta myös työtilojen ahtaudesta ja akustiikan ongelmista, kunnollisen esteettömän wc-tilan puutteesta sekä sisäisen tiedottamisen ongelmista. Rakennetun ympäristön esteettömyyden haasteiden lisäksi hajusteyliherkkyys ja -allergia aiheuttavat osalle vastaajista hankaluuksia työskentelyyn. Asiakkaiden ja työyhteisön muiden jäsenten hajusteiden käyttö ärsyttää osaa vastaajista, ja voi aiheuttaa heissä fyysisiä reaktioita, kuten silmien ja nenän vuotamista.

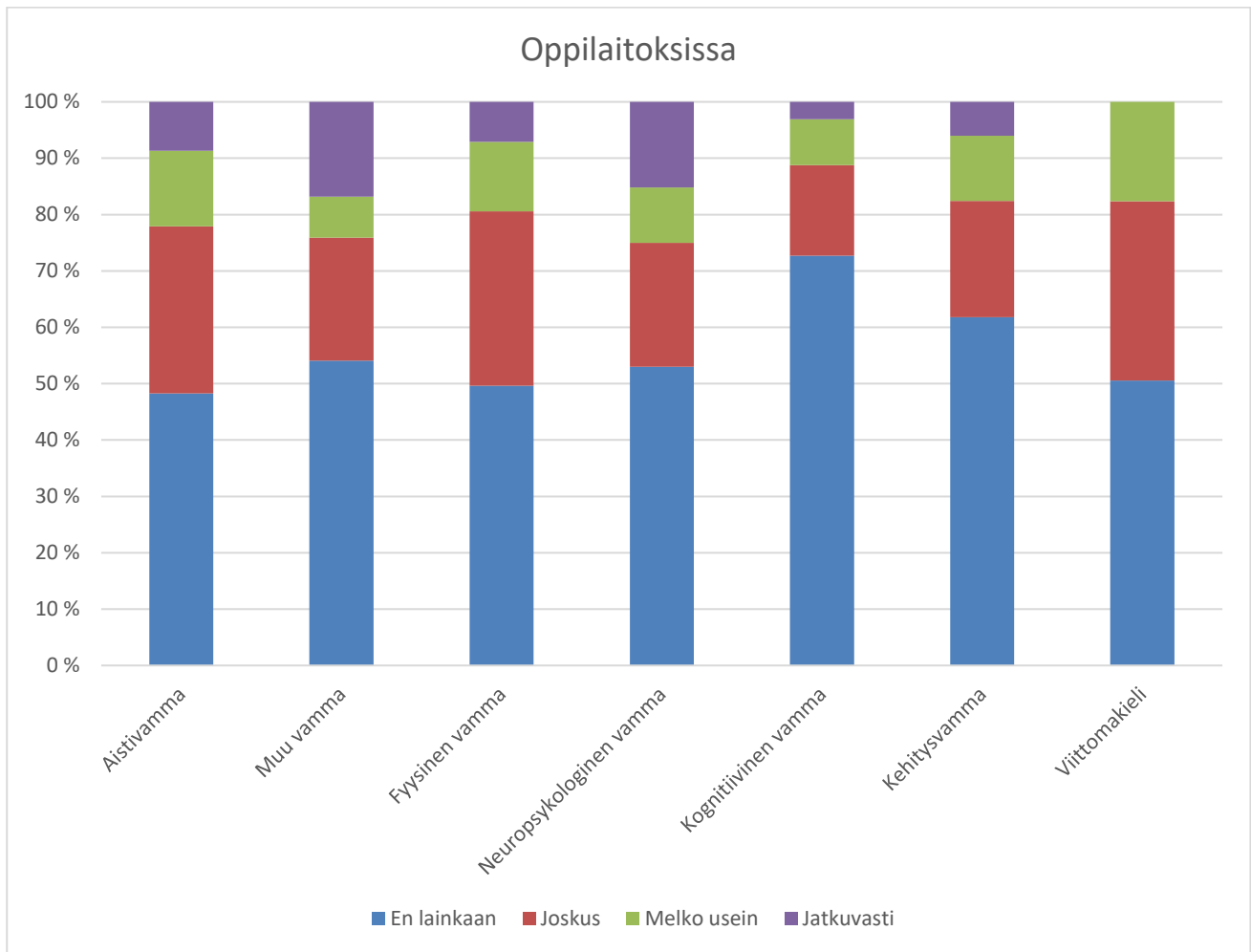
Oppilaitoksissa esteettömyyden haasteet keskittyvät kyselyn vastausten perusteella erityisesti oppilaitosten sisäänkäynteihin. Sisäänkäynteihin liittyvät kommentit sisälsivät muun muassa seuraavia mainintoja: liian kapea ja sään armoilla oleva luiska, puutteellinen opastus, vaikeaselkoinen ovenavausmekanismi, esteetön sisäänkäynti sijaitsee hankalassa paikassa ja ei ole itsenäisesti käytettävissä lukituksen vuoksi. Muuten oppilaitoksia kritisoitiin hissien puutteesta, raskaista ovista, induktiosilmukan puuttumisesta, kulkuväyliltä puuttuvista ohjaavista listoista sekä esteettömien autopaikkojen kaukaisesta sijainnista.

Lisäksi asenteellisuutta ja ymmärtämättömyyttä koettiin vastaajien keskuudessa sekä työ-, että oppilaitosympäristöissä. Vastausten perusteella tyypillisimmin tämä ilmeni ymmärtämättömyytenä vammaa tai oiretta kohtaan sekä väärinymmärryksiä kommunikointitilanteissa. Lisäksi vastauksissa mainittiin tilanteista, joissa esteettömyyttä ei huomioitu työpaikan toimitilojen peruskorjauksen yhteydessä muiden seikkojen noustessa arvoasteikossa korkeammalle. Tämän ei koettu olevan yhdenvertaisuutta.

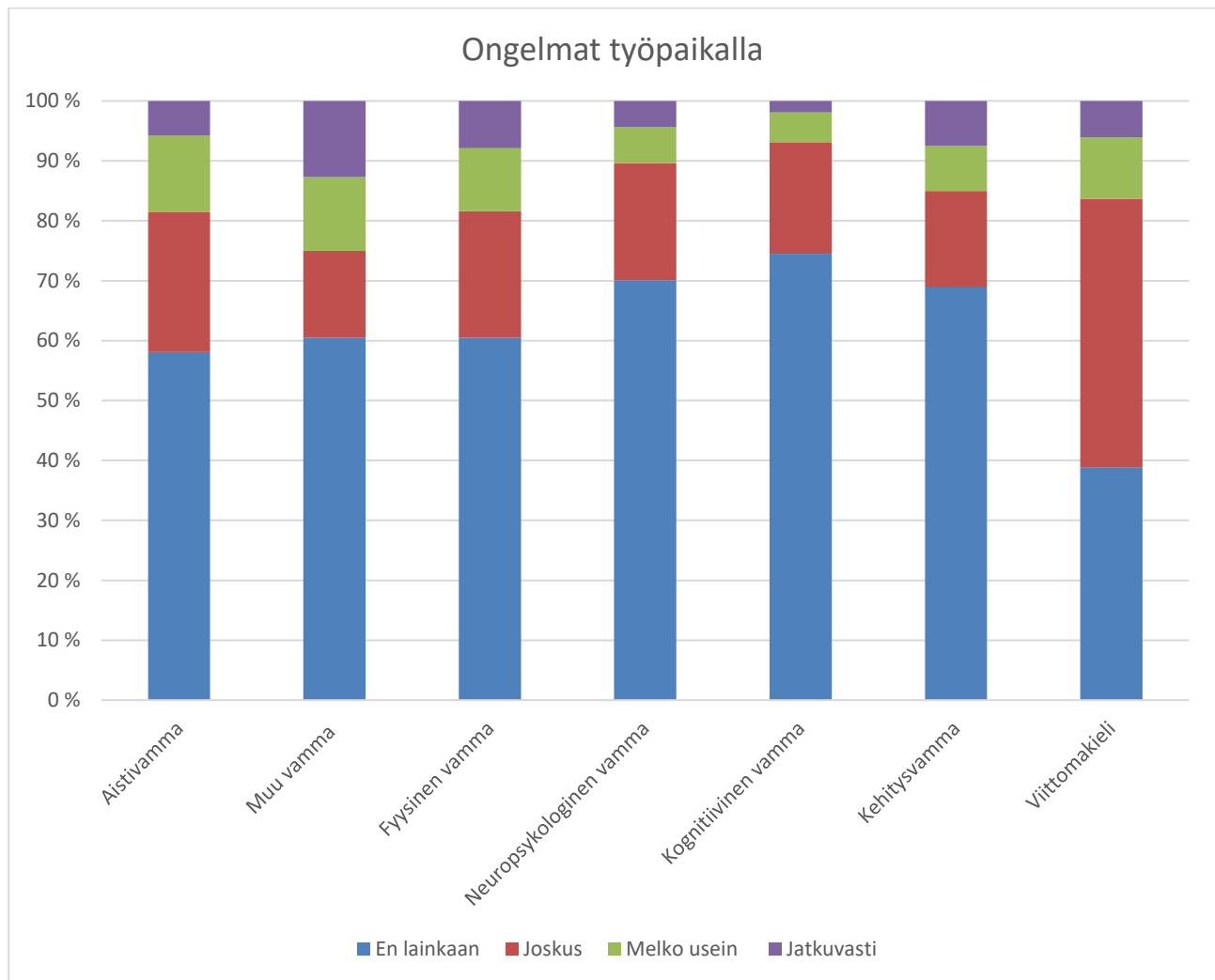
- *"Työpaikallani tehtiin iso remontti. Esteettömyyskartoitus pyydettiin, mutta sitä ei noudatettu lattiamateriaalin suhteen muuta kuin omalla työalueellani. Minulle siis syntyi mielikuva siitä, että "yhteisölliselle toimistollemme" riittää se, että minä saan pyöriä omalla työpisteelläni sillä välin kuin muut pääsevät kulkemaan helposti työpaikassamme. Tämäkö on yhdenvertaisuutta? Olen pettynyt."*
- *"Työpaikallani esteettömyysratkaisut jäivät kustannusten varjoon, kun kaikki tilat remontoitiin."*
- *"Ammattikorkeakoulun kampuksella ei ole induktiosilmukoita kuin muutamassa opetustilassa, vaikka lakien ja asetusten mukaan täytyisi olla jokaisessa julkisessa tilassa, jossa on äänentoistojärjestelmä. Joskus en saa selvää opettajan puheesta ja usein en saa selvää opiskelijakavereiden puheesta luennolla."*
- *"Kelan tulkkauspalveluiden ongelmista voi mediassa lukea päivittäin eli vaikka olisi myönteinen tulkkauspalvelupäätös, esimerkiksi kuulovammainen ei saa oikea-aikaisesti sopivaa tulkkia voidakseen suorittaa työtehtäviään."*
- *"Minun on lähes mahdotonta löytää opiskelupaikka, jossa minulle voidaan turvata tilat, joissa pärjään. Tästä syystä myös iso osa työmarkkinoista on minulta suljettuna."*
- *"Työpaikalla työntekijäni on tehnyt kaiken mahdollisen esteettömyyden ja saavutettavuuden eteen."*

Suurimmat erot ikäryhmien välillä löytyivät kahdesta kysytystä asiasta: oppilaitokset ja työpaikat. Alle 25-vuotiaat olivat kokeneet muita useammin esteettömyyden ja saavutettavuuden ongelmia oppilaitoksissa, ja 25 - 64-vuotiaat työpaikalla.

Taulukko 2.

Taulukko 3.

3.8 Joukkoliikenteen ja liikennevälineiden esteettömyys

”Esteettömyyden tulee toteutua kokonaisvaltaisesti, jolloin ihminen voi liikkua ja toimia helposti kodin, työ- ja opiskelupaikan sekä harrastusten välillä. Esimerkiksi liikenteen esteettömyys toteutuu, kun liikenneväline, pysäkki ja asemarakennus sekä kulkureitit ovat esteettömiä.” Niina Kilpelä, Esteetön rakennus ja ympäristö.

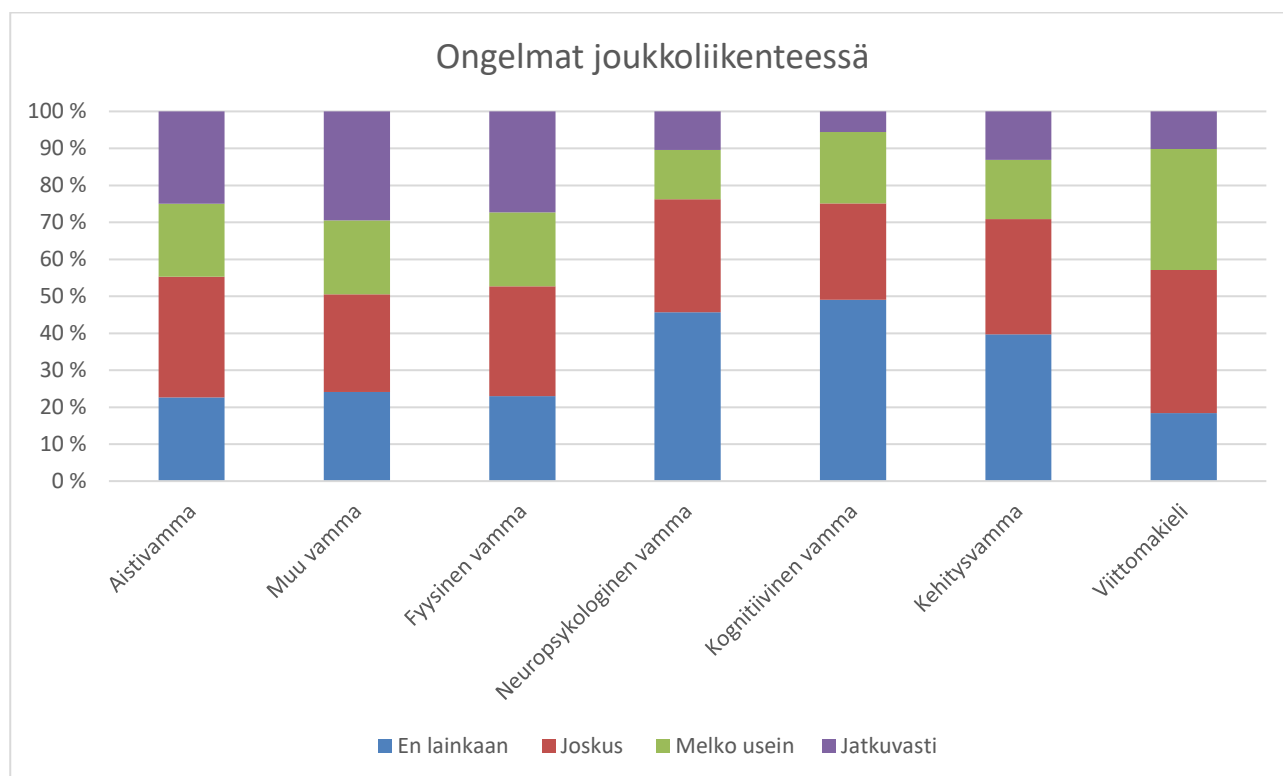
Linja-autojen kohdalla yksi selkeästi merkittävimmistä haasteista oli vastaajille heikosti soveltuva kalusto; liikkuminen on hankalaa linja-autoon sisään, ja sieltä pois, jos sisäänkäynnillä on portaat, tai kulkuneuvon ja pysäkin tasanteen välillä on liian suuri korkeusero. Sama ongelma oli havaittavissa myös raitio- ja junaliikenteessä. Linja-autossa ongelmalliseksi koettiin myös korkealle sijoitetut istuinpenkit sekä linja-autojen liian nopea liikkeelle lähtö. Lisäksi vaikeasti käytettävät ja käyttökeltottomat luiskat keräsivät mainintoja.

3.9 Aistivammaisten opastus

Vastauksissa opastuksen suhteen huomattavan määrän kommentteja keräsi näkö- ja kuulovammaisten huomioimattomuus. Sekä linja-autoihin, että juniin toivottiin opastavaa informaatiota ääni- ja tekstimuotoon; esimerkiksi pysäkkikuulutusten, aikataulumuutosten ja poikkeustiedotteiden olisi tärkeää olla kuultavissa ja luettavissa niin asemilla kuin kulkuneuvojen sisällä. Lisäksi kommentoitiin, että reittiopas ja matkakorttien lukulaitteet eivät ole saavutettavia, ja että matalalattiabussien reittejä ei voi etukäteen selvittää. Tieto matalalattiabussien reiteistä helpottaisi esimerkiksi pyörällisten apuvälineiden käyttäjiä. Myös asemien opasteita ja valaistusta kommentoitiin esteettömyyden näkökulmasta puutteellisiksi.

Julkisen liikenteen kohdalla kommentoitiin runsaasti myös erilaisia havaittuja muita epäkohtia. Jonkin verran mainittiin linja-autonkuljettajien avuliaisuuden puutteesta koskien erityisesti kyytiin ja sieltä pois siirtymistä sekä näkövammaisten huomioimista. Vastaajat kertoivat myös epäkohdista lippujen maksamiseen liittyen, esimerkiksi ilman apuvälinettä matkustavan on maksettava avustajan lippu.

Taulukko 4.

3.10 Taksiliikenteen esteettömyys

Myös taksien kanssa on koettu ongelmia, sillä ne eivät aina löydä asiakkaan luo, taksilla ei aina pääse kohteessa ovelle asti ja vammaispalvelun myöntämät taksimatkat eivät mahdollista harrastamista. Taksiuudistuksen on myös pelätty aiheuttavan sekavuutta taksien käyttöön. Lisäksi

vastauksista voidaan havaita, että hajusteet, sähkösaaste ja liiat aistiärsykkeet vaikeuttavat joidenkin ihmisten joukkoliikenteen käyttöä.

- *"Joukkoliikenteessä tiedotukset eivät aina kuulu kunnolla, varsinkin jos on kuulovamma. Kuulovammaiselta voi mennä moni tärkeä asia ohi korvien."*
- *"Maksan taksilla matkatessani saman verran omavastuuna kuin kuukauden seutulippu maksaa. Jos joskus pystyisin matkustamaan julkisilla kulkuneuvoilla, niin joudun maksamaan niissä matkani, jolloin yhteenlasketut matkakulut ovat paljon suuremmat kuin terveellä seutulipun käyttäjällä."*
- *"Kuljetuspalvelun pelkään menevän liian sekavaksi käyttää taksien vapauttamisen myötä."*

Tässä yhteydessä on todettava, että nämä vastaajien alkuvuonna 2018 esittämät pelot taksinkäytön ongelmista kävivät toteen. Ongelmat ovat olleet jopa vielä suurempia kuin kuviteltiin.

4 Sosiaalinen esteettömyys

Sosiaalinen esteettömyys liittyy asenteisiin, yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Se tarkoittaa ilmapiiriä, jossa jokainen voi toimia ilman pelkoa syrjinnästä, väheksymisestä tai kiusaamisesta. Myönteiset asenteet ihmisten moninaisuutta kohtaan näkyvät esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa ja kaikissa ihmisten välisissä kohtaamisissa arvostavana käyttäytymisenä muita kohtaan.

Sosiaalinen esteettömyys ilmenee myös yhdenvertaisina mahdollisuuksina osallistua ja toimia yhteiskunnan eri osa-alueilla, kuten palveluiden käyttämisessä työpaikoilla, oppilaitoksissa, poliittisessa päätöksenteossa, kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajantoiminnoissa. Asioiden ja viestien ymmärtäminen kytkeytyy sekä sosiaaliseen esteettömyyteen että saavutettavuuteen.

Sosiaalinen esteettömyys pitää sisällään asenteen ja halun mahdollistaa kaikille asioiden ja viestien ymmärtäminen sekä tekojen tekemisen ja tarvittavien tukitoimien järjestämisen ymmärtämisen mahdollistamiseksi. Saavutettavuus puolestaan pitää sisällään sen, että tieto on saatavissa myös helposti ymmärrettävässä muodossa ja selkokielisenä. Vastauksista oli luettavissa, että ymmärrettävyyden eteen on ponnisteltava voimakkaasti.

4.1 Kokemuksia ymmärtämättömyydestä ja negatiivisista asenteista

Kyselyyn vastanneiden kokemukset heijastavat yleisesti ihmisten ymmärtämättömyyttä ja asenteita vammaisuutta ja vammaisten ihmisten oikeuksia kohtaan. Tämä ilmenee mitätöintinä, väheksyntänä, ohittamisena, kiusaamisena, hyväksikäyttönä ja tylynä kohteluna niin ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kuin erilaisten palveluiden käytössä. Vastaajat kertoivat kokemuksiaan siitä, kuinka lakeja ei noudateta, oikeuksista ei kerrota ja vastaajat ovat joutuneet viranhaltijoiden vallankäytön kohteeksi. Vastauksista on luettavissa, että viranhaltijoiden lisäksi

sosiaalisia esteitä osallistumiseen ja ilmapiiriin luovat kanssaihmiset työpaikoilla, oppilaitoksissa sekä erilaisissa vapaa-ajantoiminnoissa.

- *"Asioita ei kerrota, ei käytetä tulkkia, joku muu sukulainen/ omainen tekee päätöksiä puolesta. Ei voi itse tehdä päätöksiä kun on heikot tiedot asioista ja on riippuvainen läheisistä."*
- *"Tiedotuksen tulisi olla ymmärrettävää, selkokielellä. Siitä ei ole haittaa kenellekään. Jos kommunikointi on vaikeaa autismin tai kehitysvamman takia, tulkkaus lääkärissä tai pankissa olisi tarpeellista."*
- *"Minua ei oteta huomioon."*
- *"Koitetaan puhua vain avustajalle ja jätetään omat mielipiteeni huomiotta."*
- *"Minua ei ole edes yritetty haastatella mutta samalla on arvioitu etten osaa määritellä henkilökohtaisen avun sisältöä."*
- *"Jos on kehitysvammainen ja autistinen, ei tyypillisesti saa mitään mahdollisuutta opiskella peruskoulun jälkeen, vaikka todella haluaisi. Ensin pitäisi todistaa, että pystyy."*

Syrjinnän kokeminen (tiedonsaannissa)

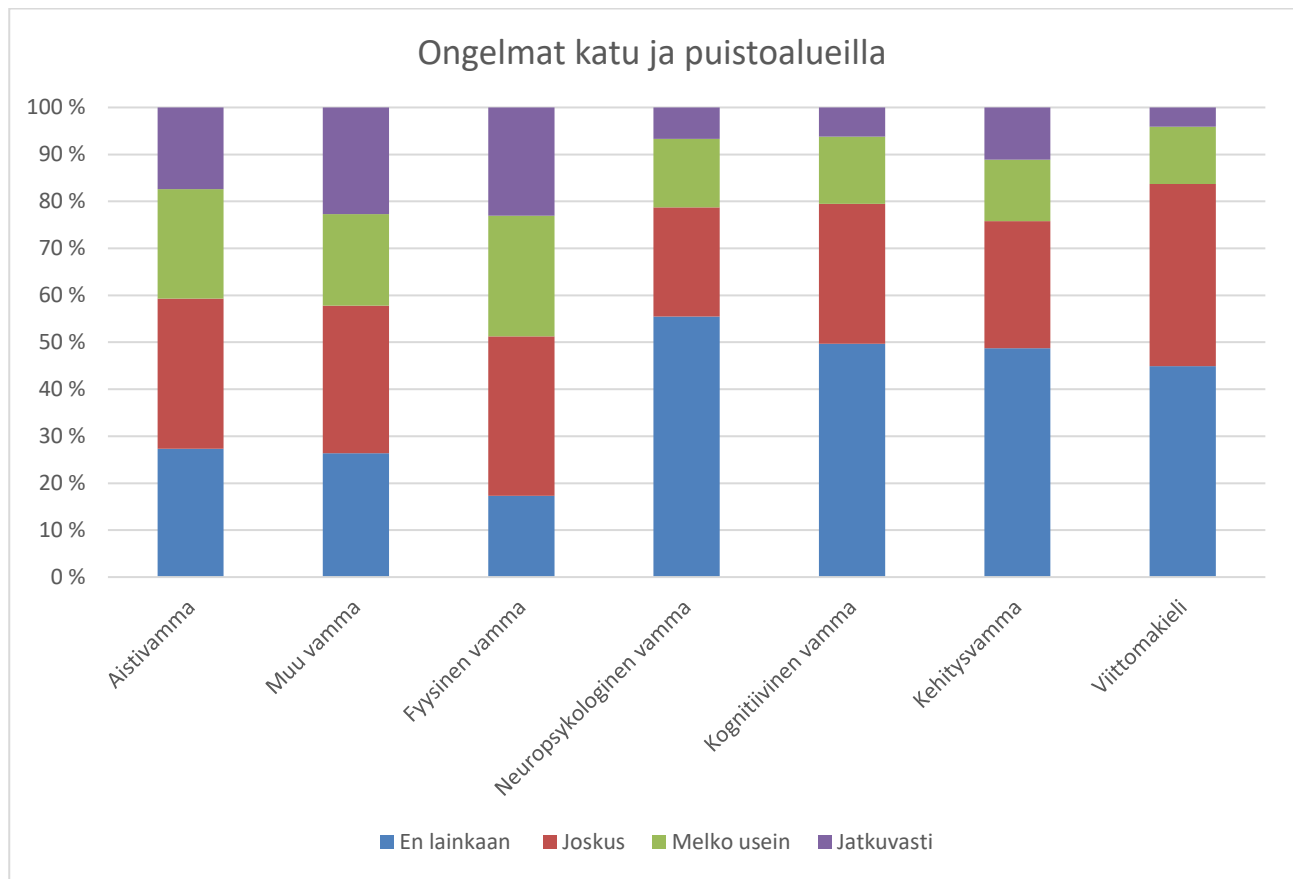
- *Eniten syrjintää tiedonsaannissa kertoivat kokeneensa nuorimmat, alle 25-vuotiaat vastaajat; heistä syrjintää oli kokenut useampi kuin joka toinen (53%). Muissa ikäryhmissä vastaavat osuudet olivat 36 - 29%.*
- *Tämä syrjinnän kokeminen kulminoitui erittäin vahvasti kouluun ja opiskeluun; mutta oli myös jossain määrin kytköksissä sosiaalipalveluihin ja työelämään.*

Ihmiset kokevat esteettömyyden eri tavoilla ja esteettömyydessä on kyse ihmisten erilaisen toimintakyvyn ja ympäristön vuorovaikutuksesta.

Esteettömyys on yhteiskuntakuvan kannalta keskeinen ilmiö, koska se on edellytys ja mahdollistaja osallisuudelle. Tarvitsemme Suomessa vielä paljon tiedon jakamista, ymmärryksen lisäämistä ja asenteiden muutosta.

- *Katu- ja puistoalueilla enemmän esteettömyyden ja saavutettavuuden ongelmia olivat kokeneet iäkkäämmät (45-64-vuotiaat ja yli 64-vuotiaat).*

Taulukko 5.

Oletko viimeisen kahden vuoden aikana kokenut (väkivaltaa, hyväksikäyttöä, vapaudenriistoa, jne)

- Kaikissa kysytyissä asioissa havaittiin merkitseviä eroja ikäryhmien välillä.
- Pääsääntöisesti nämä olivat kaikki samansuuntaisia, siten, että eniten väkivaltaa, hyväksikäyttöä, jne olivat kokeneet kaikkien nuorimmat ja vähiten iäkkäimmät vastaajat
- Nuorimmat, alle 25-vuotiaat vastaajat, olivat kokeneet erityisesti henkistä ja fyysistä väkivaltaa, henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta, halventavaa ja vähättelevää kohtelua sekä epäinhimillistä kohtelua muita useammin.

4.2 Vammaisten ihmisten ihmisarvon kunnioitus ja ennakkoluulot

- Nuorimman ikäryhmän vastaajilla oli negatiivisimmat näkemykset, vanhimmilla vastaajilla positiivisimmat.

4.3 Epäasiallinen kohtelu

- Epäasiallista kohtelua oli kaikissa ikäryhmissä koettu useimmin **omista asioista päättämisesssä**, mutta eritoten kaikkein nuorimpien joukossa. Lisäksi nuorimmat vastaajat olivat kokeneet muita enemmän epäasiallista kohtelua kohtuullisten mukautusten järjestämisessä sekä myös kielellisissä oikeuksissa.
- 25-44 vuotiaat kokivat selvästi muita enemmän kohdanneensa epäasiallista kohtelua vanhemmuuteen, perhesuunnitteluun, lapsen huoltoon ja sukupuolielämään, seurusteluun ja avioliittoon liittyvissä asioissa.
- Yleensä ottaen, eniten epäasiallista kohtelua ilmoittivat kokeneensa alle 25-vuotiaat (68.9%) ja vähiten yli 65-vuotiaat (40.6%).

5 Saavutettavuus

EU:n saavutettavuusdirektiivin tultua voimaan on Suomessa vakiintunut käytäntö, jonka mukaan puhumme **saavutettavuudesta** kun tarkoitamme verkkopalveluita, sovelluksia ja julkaisuja. Raken-
netun ympäristön elementteihin, opasteisiin ja kyltteihin sekä laitteiden fyysisiin ominaisuuksiin
viitattaessa puhumme **esteettömyydestä**.

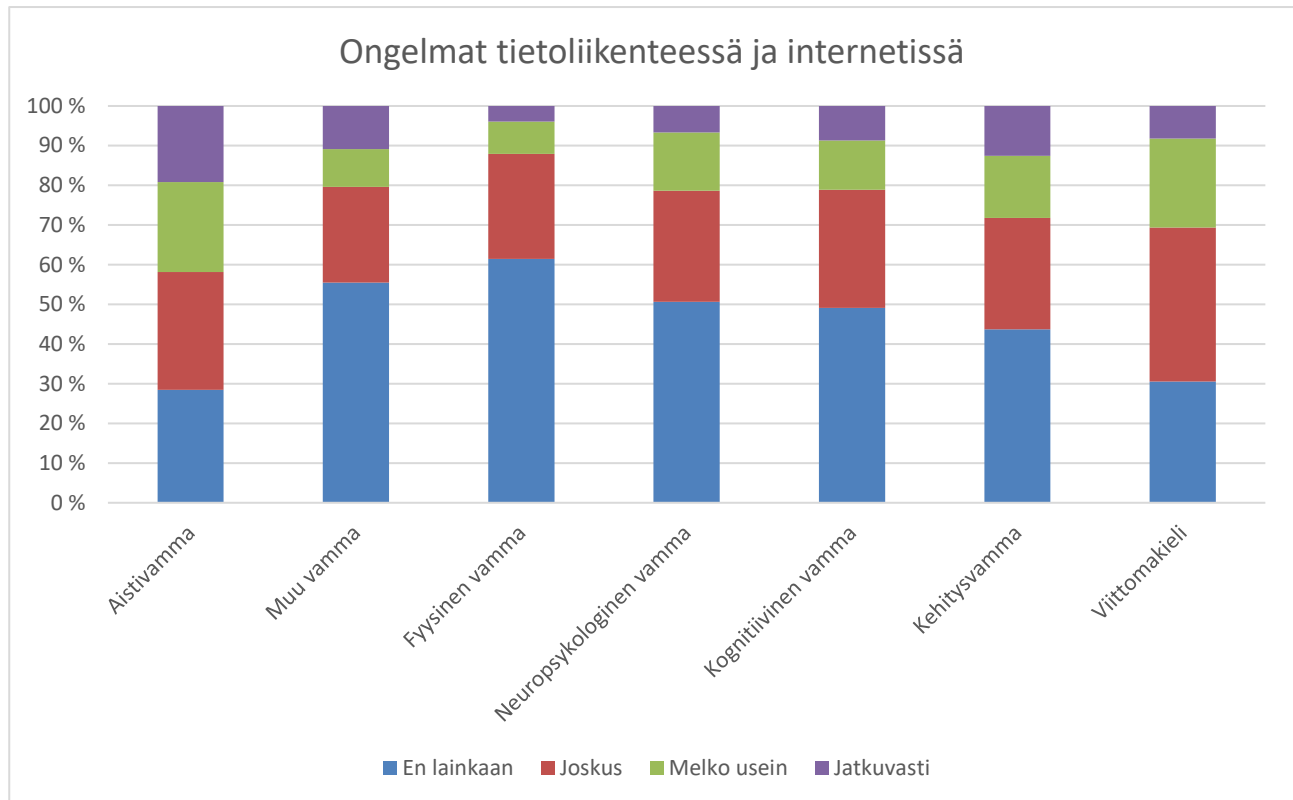
Molempiin termeihin liittyy läheisesti myös helppokäyttöisyyden käsite.

<https://www.nkl.fi/fi/etusivu/saavutettavuus-esteettomyys>

5.1 Verkkosaavutettavuus

Saavutettavuuden toteutumista kommentoitiin monin eri tavoin. Yksi eniten mainintoja keränneistä teemoista oli verkkosaavutettavuus. Verkkosaavutettavuudessa ongelmallisiksi koettiin muun muassa verkkosivujen vaikealukuisuus pienen fontin, hankalan toimintalogiikan, vilkkuvien valojen sekä ponnahtavien mainosten ja videoiden vuoksi. Lisäksi kritisoitiin sitä, että vaikeaselkoinen, käyttäjän hienomotorisia ominaisuuksia vaativa ja kallis teknologia, kuten tietokoneet, älypuhelimet, internet sekä käytettävät nettitunnukset ja pilvipalvelut eivät ole kaikkien tavoitettavissa ja samalla lähes kaikki yhteiskunnassa toimimisen kannalta olennaiset asiat ovat riippuvaisia näistä laitteista. Paljon mainintoja keräsi myös se, miten harvat verkkosivut ovat näkövammaisille saavutettavissa, koska sivut eivät ole yhteensopivia ruudunlukuohjelmien kanssa.

Taulukko 6.

5.2 Opasteet

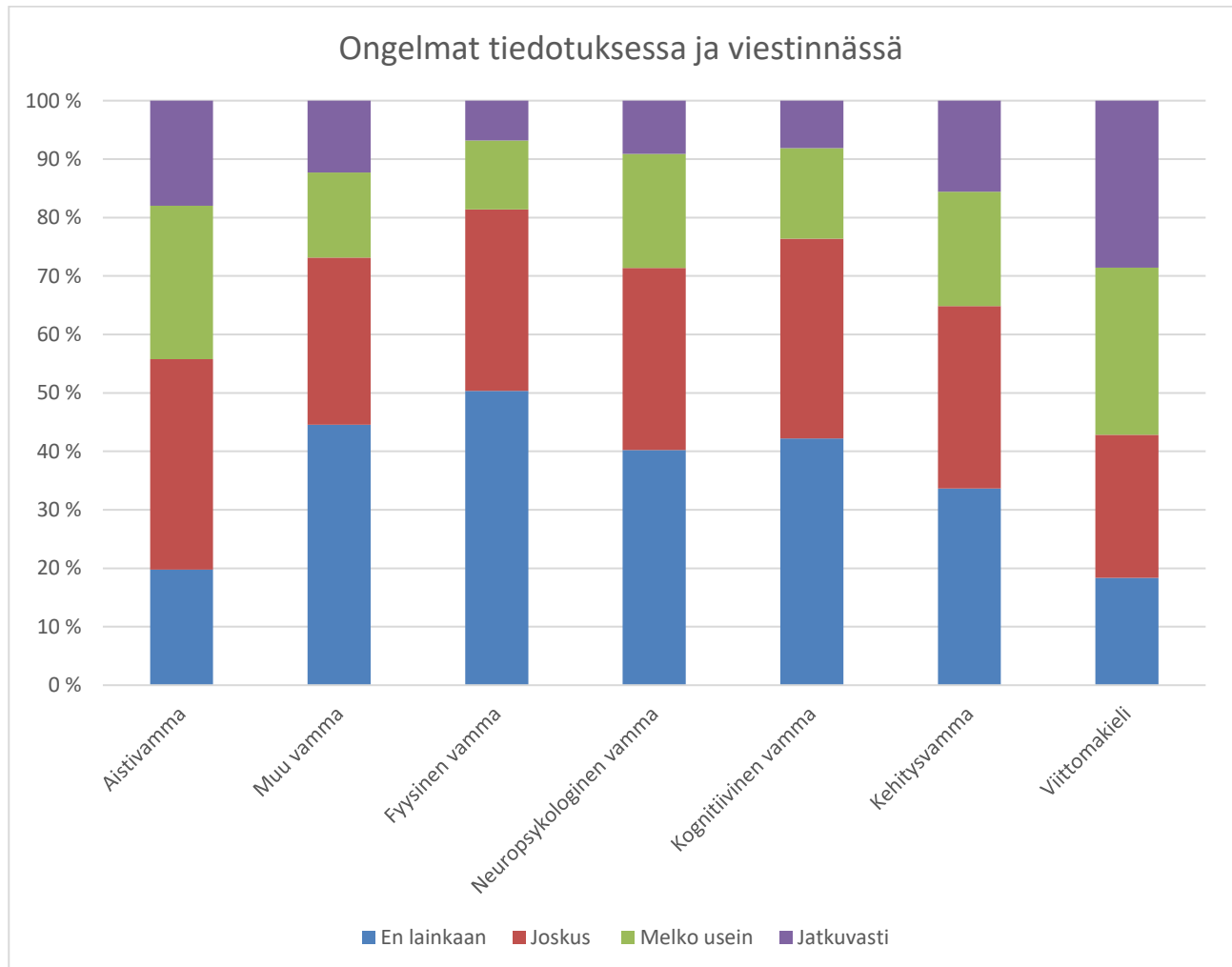
Opasteita kaivattiin lisää sekä parannusta niiden selkeyteen. Puutteita niissä olivat esimerkiksi liian pieni ja epäselvä teksti, liian heikko tummuuskontrasti, sekä sijoittaminen liian korkealle tai muuten hankalaan paikkaan, jolloin opasteen lukeminen hankaloituu. Virastoissa ja muissa palveluissa ongelmallisiksi koettiin erityisesti vuoronumerojärjestelmät; vuoronumerot näkyvät huonosti, ja asioivalle ei aina ole selvää, mihin pitää mennä, ja milloin.

5.3 Yleinen tiedottaminen

Lukuisia kommentteja annettiin yleisen tiedottamisen heikkoudesta. Palveluiden verkkosivuilta ei löydy tarpeeksi tietoa palveluiden esteettömyydestä, kuten esteettömistä wc-tiloista, esteettömistä autopaikoista tai sisäänkäynnin esteettömyydestä. Monet kommentit käsittelivät myös **häätätilanteista viestimistä yleisissä tiedotusvälineissä**, sekä Häätäkeskuksen toimintaa. Vaaratiedotteita kaivattiin toteutettavaksi kaikilla kommunikointitavoilla televisioon ja tekstiviestimuotoon. Esimerkiksi pelkkä television merkkiäni ei viesti riittävästi näkövammaiselle. Kaivattiin myös lisää tekstityksiä ja viittomakielen käyttöä televisiolähetysissä ja tiedottamiseen. Häätäkeskuksen tekstiviesti-järjestelmän käyttöönottoa kiiteltiin, mutta kommentoitiin myös, että kaikkia kommunikointitapoja ei ole huomioitu riittävästi Häätäkeskuksen toiminnassa. Lisäksi yleisesti informaation koettiin olevan liian paljon visuaalisessa muodossa, mikä vaikeuttaa

näkövammaisten tiedonsaantia. Myöskään auditiivisuuteen painottuva viestintä ei palvele kaikkia, esimerkiksi kuulovammaisia.

Taulukko 7.

5.4 Tulkkien ja avustajien tarve

Tulkkien ja avustajien tarvetta kommentoitiin paljon. Tulkkien ja avustajien antama apu on vastausten perusteella todella tärkeää monille vastaajista. He helpottavat kommunikointia ja mahdollistavat asioinnin esimerkiksi terveyspalveluissa ja pankeissa. Tämän vuoksi perään kuulutettiin oikean ja yksilöllisen tulkkauksen huomioimista. Tulkkauksen kommentoitiin kuitenkin huonontuneen; tulkkia ei välttämättä aina saa, tulkin varaamisen käytännöt ovat hankalat, henkilökohtaisia tarpeita ei välttämättä huomioida, ja kirjoitustulkeista on pulaa. Myös selkokielisyyttä kaivattiin lisää tiedottamiseen, palveluiden yhteyteen, sekä televisio-ohjelmiin.

- *”Kaikki ongelmat liittyvät tiedonsaantiin. En ole muiden kanssa samalla viivalla, sillä en saa kuurouteni takia samaa tietoa kuin muut.”*

- *"Suurin ongelma tällä hetkellä on tulkkauspalvelun räikeä toimimattomuus. Tunnen voimakasta ulkopuolisuutta ilman tulkkauspalvelua, kun moniin kyläilyihinkään ei saatu tulkkeja yms."*
- *"Internetissä liian monet sivustot ovat saavuttamattomia näkövammaisten ruudunlukuohjelmille ja apuvälineille."*
- *"En voinut soittaa hätäkeskukseen, kun ei saanut ääntä lainkaan pyytääkseni edes "APUA!" Olisi oltava muitakin keinoja saada hätätilanteissa apua kuin suullisesti."*
- *"Hammaslääkäriajan vaihtumisesta ilmoitettiin vain kirjeellä kotiin ja koska ei ollut silmiä lukemaan paperia, en saanut viestiä ajoissa vaan paperi hukkui muiden alle ja jouduin maksamaan 50 euroa kun en mennyt."*
- *"Tiedotuksen tulisi olla ymmärrettävää, selkokielellä. Siitä ei ole haittaa kenellekään. Jos kommunikointi on vaikeaa autismin tai kehitysvamman takia, tulkkaus lääkärissä tai pankissa olisi tarpeellista."*

5.5 Viranomaisten toiminnan ja käytäntöjen esteettömyys

Erilaisten käytäntöjen ja viranomaisten toiminnan esteettömyyden suhteen vastauksissa vallitsi muutama pääteema: epätietoisuus tuista, joihin on oikeutettu, lakien toimimattomuus sekä vaikeudet informoinnissa ja kommunikoinnissa. Kommunikoinnin haasteellisuudesta ja soveltuvasta informaatiotavasta annettiin useita kommentteja liittyen siihen, miten ammattilaiset eivät hallitse viittomia tai puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiota eli AAC: a. Vastauksissa painotettiin viittomakielisen videotiedottamisen tärkeyttä ja toivottiin myös selkokielisen materiaalin lisäämistä.

Epätietoisuus itselle kuuluvista tuista ja lakisääteisistä palveluista keräsi monia mainintoja. Lakisääteisistä palveluista ei informoida, jolloin niitä jää hyödyntämättä. Mainittiin, että tukien ja palveluiden piiriin pääsy on kiinni omasta aktiivisuudesta ja omatoimisesta asioiden selvittelystä. Monet vastaajista kokivat, että lakeja ei noudateta, tai ne koettiin toimimattomiksi. Vammaispalvelut koettiin hankalaksi kokonaisuudeksi, ja viranomaisten ei uskottu täysin ymmärtävän vammaisten tilanteita.

"Vammaispalvelut ovat sellainen byrokratiaviidakko, että viranomaisetkaan eivät oikein tiedä mitkä säännöt ovat voimassa. Päätöksistä valittaminen vie valtavasti aikaa ja voimia ja päätös saattaa viipyä vuosia. Hylkäämispäätökset on ohjelmoitu systeemiin, koska loogisesti ajatellaan, että vammaiset eivät jaksaa valittaa virheellisistä päätöksistä."

5.6 Asumisen esteettömyys

"Asumisessa esteettömyys on tietysti keskeinen oikeus. Jokaisen on voitava liikkua kodissaan, kotiinsa ja sieltä pois. Kotoa on voitava olla yhteydessä ulkomaailmaan ja siellä on pystyttävä sähköiseen asiointiin. Vammaisen henkilön turvallisuuden takaamiseksi ulos- ja sisäänpääsyn on toimittava aukottomasti vaaratilanteissa. Vammaisen on voitava toimia kodissaan niin itsenäisesti kuin mahdollista." **Sanna Ahola**, VIA-projektin projektipäällikkö ja lakimies.

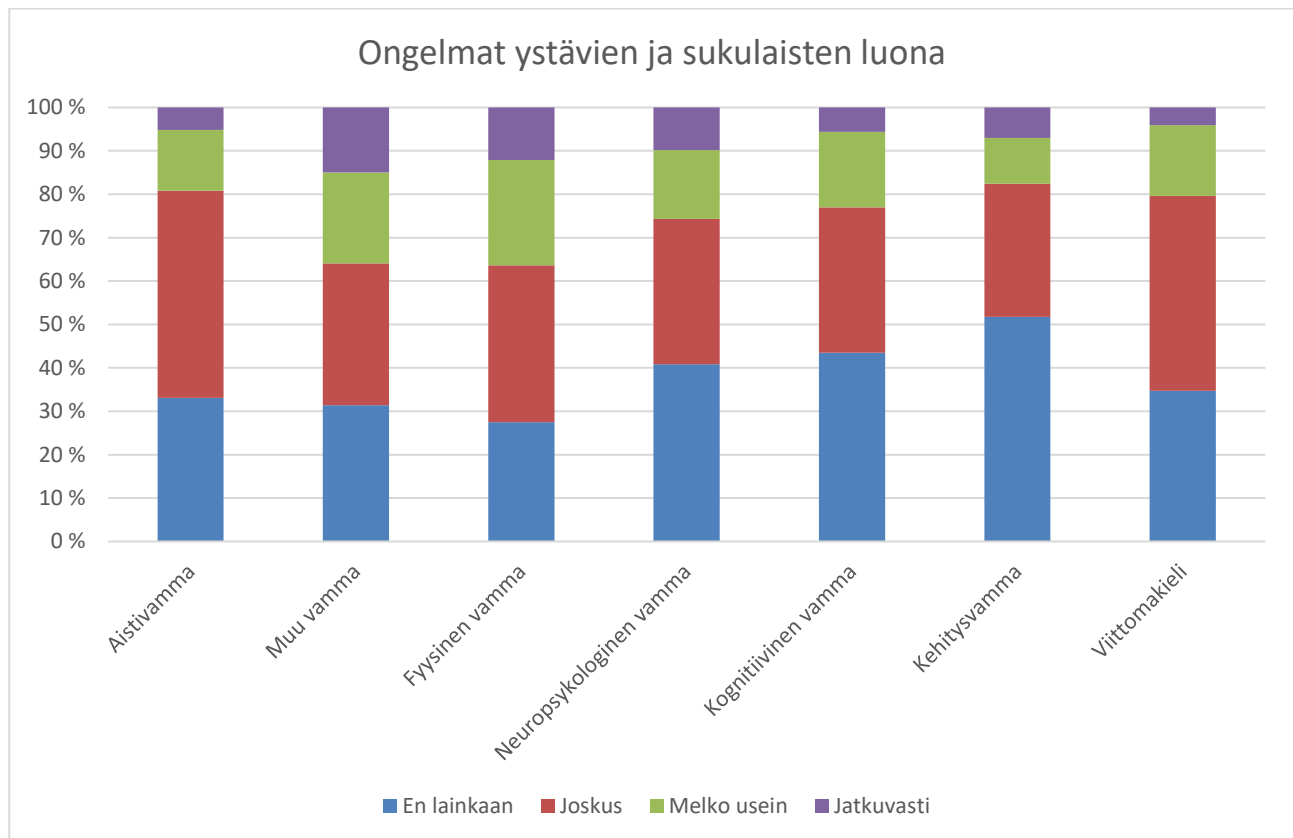
Asumisen esteettömyydestä vastaajat kommentoivat, että esteettömistä asunnoista on puutetta, ja niitä on vaikea saada. Asunto on myös saatettu luokitella esteettömäksi, mutta ei kuitenkaan ole sitä käytännössä. Portaat, raskaat ja kapeat ovet sekä hissien puute tai liian pieni koko sekä hankalat pesutilat olivat yleisimpiä asumisen esteettömyyden haasteita. Esteettömyyden ei koeta täysin toteutuvan myöskään taloyhtiöiden yhteisissä tiloissa, kuten pesutuvassa ja piha-alueilla.

Piha-alueiden ja esteettömien autopaikkojen talvikunnossapidon kommentoitiin olevan puutteellista, mikä vaikeuttaa esimerkiksi työssäkäyntiä talvella. Sähkösaaste tuo haasteita myös sähköherkkien asumiseen; on vaikea löytää asuntoa, jossa ei joutuisi kärsimään sekä haastavaa myös vierailla esimerkiksi ystävien luona.

Lisäksi mainintoja tuli vaikeudesta saada riittävästi kodinmuutostöitä vammaispalvelusta. Lisäksi esimerkiksi vuokra-asuntoihin toimintakykyä tukevien muutosten tekeminen on kielletty. Muutostöitä kaivattiin erityisesti keittiöön, wc- ja pesutiloihin sekä ulko-oviin. Monet vastaajista kertoivat, että ystävien ja sukulaisten luona vierailu on hankalaa, ja toisinaan jopa mahdotonta johtuen heidän asuinrakennustensa esteellisyydestä. Haasteeksi vastaajien keskuudessa koettiin myös, että julkisen liikenteen linjat eivät kulje sen verran läheltä, että niitä voisi käyttää.

- *"Hissittömiä taloja, en pääse tapaamaan ystävääni, 4. krs eikä hissiä."*
- *"Esteettömän kodin löytäminen on ilmeisesti mahdotonta, koska sellaista ei ole aktiivisesta hakemisesta ja lukuisista asiantuntijalausunnoista huolimatta kuudessa vuodessa löytynyt."*
- *"Rakennuskannastamme suuri osa on esteellisiä. On siis paljon ystäviä ja sukulaisia, joiden luokse en pääse."*
- *"Ystäväni asuvat asunnoissa, joissa on paljon esteitä ja koen monesti, että minua varten täytyy tehdä erityisiä järjestelyjä."*

Taulukko 8.

5.7 Sisäilma-, aisti-, ym. esteettömyys

Tässä kategoriassa selvästi eniten kommentoitiin sähkösaasteen, huonon sisäilman sekä hajusteiden aiheuttamista haitoista. Sähkösaaste koettiin ongelmaksi asuinympäristöissä, mutta sen koettiin myös merkittävästi rajoittavan asiointia kodin ulkopuolella, julkisten kulkuvälineiden käyttöä ja syrjäyttävän näin yhteiskunnasta. Huono sisäilma, ja sen sisältämät homeitiöt hankaloittavat myös omalta osaltaan monen vastaajan julkisissa tiloissa vierailemista sekä palveluiden hyödyntämistä. Hajusteilla ja muilla voimakkailla tuoksuilla oli vastausten perusteella samanlaisia haitallisia vaikutuksia. Kaikkien edellä mainittujen koettiin aiheuttavan voimakkaita fyysisiä, yleensä hengitysteihin ja limakalvoihin liittyviä oireita.

Paljon mainintoja saivat myös aisti- ja kemikaaliyliherkkyyksiin liittyvät asiat. Mainittiin muun muassa, että julkisten tilojen ihmispaljouden ja informaatiotulvan, valojen ja melun aiheuttama suuri aistikuormitus hankaloittaa asioiden hoitoa ja voi johtaa siihen, että kotoa ei voi poistua. Kemikaaliyliherkkyys puolestaan aiheuttaa monille vastaajista hengitysteiden ongelmia, mistä johtuen esimerkiksi terveyspalveluiden hyödyntäminen on erityisen vaikeaa vastausten perusteella. Mainittiin myös, että toisinaan aisti- ja/tai kemikaaliherkkyys on niin suuri, että vastaajat tarvitsisivat avustajaa selviytyäkseen erilaisten asioiden hoitamisesta.

Kuulovammaisille ihmisille tuottavat haasteita julkisissa tiloissa ja ihmisten kanssa asioidessa muun muassa taustamelu, tilojen kaikuminen ja induktiosilmukoiden puuttuminen. Uudet tilat ja erilaisten ohjaavien elementtien kuten hissin ääniohjauksen puuttuminen aiheuttavat puolestaan ongelmia näkövammaisille. Ihmisten ymmärtämättömyys tuotti haasteita sekä näkö-, että kuulovammaisille.

- *"Koen syrjäytyväni ihmisjoukossa, koska näkövammaisen ei voi ottaa helposti itse kontaktia ensin."*
- *"Aistiyliherkkyyteni tekevät periaatteessa "normaalin" kaupunkielämään liittyvät asiat, kuten melun, valot, hajusteet, informaatiotulvan, ruuhkan, väkijoukot jne. sietämättömäksi, eikä niitä voi aina torjua apuvälineilläkään."*
- *"Ystävät ja sukulaiset eivät halua olla yhteydessä, koska kännyköiden sulkeminen ja hajusteettomuus vaikuttavat olevan todella vaikeaa. Tässä traumassa olisin tarvinnut myös psykologista tukea, mutta julkisen puolen ammattilaiset eivät voi tulla kotiin ja käynnit näissä tiloissa eivät ole mahdollisia."*
- *Ihmiset käyttävät hajusteita, pesevät vaatteensa voimakkaasti tuoksuvilla pesu- ja huuhteluaineilla. Eri ihmisistä tulevat hajusteet reagoivat keskenään ja lopputulos on allergiselle todella hankala."*
- *"Ongelmani nimi on sisäilmaesteettömyyden puute. Sisäilmaesteettömyys tosin kattaa laajemman alueen kuin vain sisäilman, sillä sisäilmasta ja monista muistakin tekijöistä sairastuneet voivat tarvita hyvin laajaa kokonaisesteettömyyttä. Esimerkiksi homeet, hajusteet, vocit, valaistus, atk-laitteet, ääniolosuhteet, lvi-ratkaisut..."*

5.8 Sosiaalinen esteettömyys

Sosiaalinen esteettömyys liittyy asenteisiin, yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Se tarkoittaa ilmapiiriä, jossa jokainen voi toimia ilman pelkoa syrjinnästä, väheksymisestä tai kiusaamisesta. Myönteiset asenteet ihmisten moninaisuutta kohtaan näkyvät esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa ja kaikissa ihmisten välisissä kohtaamisissa arvostavana käyttäytymisenä muita kohtaan.

Sosiaalinen esteettömyys ilmenee myös yhdenvertaisina mahdollisuuksina osallistua ja toimia yhteiskunnan eri osa-alueilla, kuten palveluiden käyttämisessä työpaikoilla, oppilaitoksissa, poliittisessa päätöksenteossa, kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajantoiminnoissa. Asioiden ja viestien ymmärtäminen kytkeytyy sekä sosiaaliseen esteettömyyteen että saavutettavuuteen.

Sosiaalinen esteettömyys pitää sisällään asenteen ja halun mahdollistaa kaikille asioiden ja viestien ymmärtäminen sekä tekojen tekemisen ja tarvittavien tukitoimien järjestämisen ymmärtämisen mahdollistamiseksi. Saavutettavuus puolestaan pitää sisällään sen, että tieto on saatavissa myös helposti ymmärrettävässä muodossa ja selkokielisenä. Vastauksista oli luettavissa, että ymmärrettävyyden eteen on ponnistettava voimakkaasti.

Kyselyyn vastanneiden kokemukset heijastavat yleisesti ihmisten ymmärtämättömyyttä ja asenteita vammaisuutta ja vammaisten ihmisten oikeuksia kohtaan. Tämä ilmenee mitätöintinä, väheksyntänä, ohittamisena, kiusaamisena, hyväksikäyttönä ja tylynä kohteluna niin ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kuin erilaisten palveluiden käytössä. Vastaajat kertoivat kokemuksiaan siitä, kuinka lakeja ei noudateta, oikeuksista ei kerrota ja vastaajat ovat joutuneet viranhaltijoiden vallankäytön kohteeksi. Vastauksista on luettavissa, että viranhaltijoiden lisäksi sosiaalisia esteitä osallistumiseen ja ilmapiiriin luovat kanssaihmiset työpaikoilla, oppilaitoksissa sekä erilaisissa vapaa-ajantoiminnoissa.

Suurin osa asenteisiin ja sosiaaliseen esteettömyyteen liittyvistä vastauksista käsittelivät ihmisten ymmärtämättömyyttä sekä huonoa kohtelua ja vähättelyä liikkumisesteisiä ja toimimisesteisiä vammaisia ihmisiä kohtaan. Ymmärtämättömyys ilmeni erilaisina kommunikointivaikeuksina palvelutilanteissa, esimerkiksi palveluhenkilökunta puhuttelee avustajaa, tai tapahtuu erilaisia väärinymmärryksiä. Lisäksi vammaa tai sairautta ei muisteta tai osata huomioida asianmukaisesti tai ollenkaan.

Ilmeni myös, että toisinaan rakennetun ympäristön esteettömyysratkaisuihin suhtaudutaan negatiivisesti, ja esteettömyys-sanaa käytetään väärin tai harhaanjohtavasti. Ymmärtämättömyyttä esiintyi niin vieraiden ihmisten ja palveluhenkilökunnan, kuin ystävien, sukulaisten ja naapurien toimesta. Esimerkiksi kontaktit ystäviin voivat katketa sairastumisen/vammautumisen jälkeen.

Huono kohtelu ilmeni erityisesti sairauden tai vamman vähättelynä mutta myös esimerkiksi mielenterveysongelmiksi leimaamisena sekä halveksimisena. Vastausten perusteella huonoa kohtelua on koettu niin eri viranomaisten ja terveydenhuollon henkilökunnan kanssa toimittaessa, kuin muiden yhteiskunnan jäsenten taholta. Äärimmäisissä tapauksissa osa kyselyyn vastanneista oli kokenut myös kiusaamista, syrjintää sekä hyökkäävää käyttäytymistä.

- *"Asioita ei kerrota, ei käytetä tulkkia, joku muu sukulainen/ omainen tekee päätöksiä puolesta. Ei voi itse tehdä päätöksiä kun on heikot tiedot asioista ja on riippuvainen läheisistä."*
- *"Minua ei oteta huomioon."*
- *"Koitetaan puhua vain avustajalle ja jätetään omat mielipiteeni huomiotta."*
- *"Minua ei ole edes yritetty haastatella, mutta samalla on arvioitu etten osaa määritellä henkilökohtaisen avun sisältöä."*
- *"Jos on kehitysvammainen ja autistinen, ei tyypillisesti saa mitään mahdollisuutta opiskella peruskoulun jälkeen, vaikka todella haluaisi. Ensin pitäisi todistaa, että pystyy."*
- *"Olen täysin epätoivoinen ja koen, että tämän sairauden vähättely on tällä hetkellä suurin ihmisoikeusrikkomus tässä maassa. Etenkin se vähättely terveydenhuollon tasolta sen 25 vuotta söi itsetuntoa todella paljon."*
- *"Kerrostaloon pyörätuolia varten asennettu sähköovi on naapureiden toimesta taas kerran hajotettu."*

- *"Monet asiat ovat saavuttamattomia, koska ihmiset eivät suvaitsen erilaista käytöstä."*
- *"Kaikki ystävät ovat jättäneet minut, kun en voi lähteä minnekään."*
- *"Sanaa "esteetön" käytetään huolettomasti tarjoten hengenvaarallisia ratkaisuja, kuten 40-asteisia ramppeja tai liki 300 kg painavan pyörätuolin kantamista."*
- *"Aikuisten suhtautuminen muun muassa ostoskeskuksissa on useasti vaikeaa lasten kysyessä, miksi hänellä on pyörillä kulkeva tuoli. Vanhemmat koittavat hiljentää lapset. Näin lapsi oppii tavan, että poikkeavaa ihmistä ei periaatteessa tarvitse nähdä. Olen kyllä itse monesti lapsille vastannut, että tarvitsen pyörätuolin, koska en pysty kävelemään."*

6 Suositukset

Kyselyssä selvitettiin vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista Suomessa YK:n vammaisyleissopimuksen kahden ensimmäisen voimassaolovuoden aikana. Sopimus allekirjoitettiin Suomessa 10.6.2016 ja se on osa Suomen velvoittavaa lainsäädäntöä. Kyselyssä esteettömyys ja saavutettavuus on käsitetty laajasti. Tämän Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen suorittaman ensimmäisen kyselyn perusteella on syytä todeta, että vammaisten oikeuksien toteutumisessa on vielä paljon tehtävää. Niinpä Vammaisfoorumi haluaa suosittaa seuraavia toimenpiteitä:

- puhutaan suoraan vammaiselle henkilölle, ei hänen avustajalleen, läheiselleen
- lisätään monikanavaista tiedonsaantia selkeällä kielellä ja kuvituksella
- hyödynnetään esteettömyysasiantuntijoita tehokkaammin palvelujen suunnittelu- ja kehittämistyössä (mm. vanhojen rakennusten korjausrakentaminen, digisovellusten tekeminen)
- otetaan vammaiset henkilöt mukaan kokemusasiantuntijoiksi palveluiden ja muiden toimintojen suunnitteluun, toteutukseen, tutkimukseen ja arviointivaiheisiin
- tehostetaan hankinnoista vastaavien hankintaosaamista esteettömyyttä ja saavutettavuutta paremmin huomioivaksi.

Lähteet

<https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/liikkumisen-tuen-palvelut/esteettomyys>

<https://www.aspa.fi/en/node/731>

<https://www.vates.fi/tietopaketit/tyoelaman-esteettomyys/fyysinen-esteettomyys.html>

<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/mukana-2/esteettomyys--fyysinen-esteettomyys/>

<https://www.nkl.fi/fi/etusivu/saavutettavuus-esteettomyys>